

rättelser för publikation, men det var inte den enskilde som tog initiativ till publiceringen i sig. De estetiska resor som genomfördes under den gustavianska perioden resulterade även i ett antal berättelser, men dessa var i princip tilltänkta för en privat publik liksom ett antal reportage-liknande berättelser författade av privatpersoner. Mot slutet av undersökningsperioden blir det allt vanligare att dessa icke-specialiserade berättelser skrevs direkt för publikation. Under denna period ser vi även exempel på hur en och annan kvinnlig resenär publicerar sig, i regel inom den mer icke-specialiserade reportagegenren som börjat växa fram under slutet av 1700- och början av 1800-talet.

Ett så gediget och påkostat arbete som Carina Lidströms kring reseberättelsen som genre under drygt 160 år från stormaktstiden över frihetstiden, den gustavianska epoken till romantiken är inte helt enkelt att sammanfatta. Arbetet avslutas med en kronologisk bibliografi över de svenska reseberättelserna samt en fyllig beskrivning över det mycket omfattande forskningsläget kring reseberättelser. Författaren motiverar inledningsvis sin utförliga beskrivning av varje resa för sig med att flera av berättelserna är svåra att få tag i, men även att hon vill ge läsaren en rimlig möjlighet att bilda sig en egen uppfattning om hennes tolkningar. Det är en sympatisk hållning gentemot läsaren, även om utförligheten ibland kanske blir alltför deskriptiv och i vissa fall uppmuntrar till upprepning, vilket i viss mån förklarar den drygt 600-sidiga volymen. Men berättarglädjen och det breda litteraturhistoriska anslaget tar, trots dessa milda invändningar från min sida, överhanden.

Henrik Brissman, Lund

Louise Hagberg: *När döden gästar. Svenska folkseder och svensk folkstro i samband med död och begravning.* Ersatz förlag, Stockholm 2015. 734 s., ill. ISBN 978-91-87891-28-1.

När döden gästar. Svenska folkseder och svensk folkstro i samband med död och begravning kom

ut första gången 1937. I nytrycket har språket moderniserats något för att underlätta läsningen och ett kort förord av Jonas Engman, chef för Nordiska museets arkiv, har lagts till.

Louise Hagberg började arbeta på Nordiska museet 1891 och blev kvar där i fyrtio år. Hon knöts tidigt till museets folkminnessamling och var en skicklig upptecknare, som tillbringade mycket tid ute i fält. Trots att hon saknade formell akademisk utbildning, blev hon uppmärksam för sina forskningsgärningar och tilldelades år 1940 titeln filosofie hedersdoktor.

När döden gästar är en diger bok på hela 734 sidor (inklusive litteraturförteckning och register). Det är ett ambitiöst verk, där författaren går igenom traditioner och föreställningar kring döden i svenskt bondesamhälle med paralleller bakåt i tiden och till andra kultursfärer. Hagberg redogör både för de praktiska göromål som döden förde med sig, traditioner kring begravningens olika skeden och föreställningar förknippade med döden. Det är inte lätt att kortfattat redogöra för vad en bok som denna innehåller men jag skall göra ett försök att ringa in några av dess viktigaste områden.

Hagberg tar avstamp i föreställningar kring tiden innan döden inträffar och fortsätter med att berätta om synen på själva döendet. Bland annat berör hon förebud om död, att vaka hos den döende och dödskampen. Därefter ägnas flera kapitel åt tiden nära efter det att döden inträffat. Bön, stillhet och föreställningar om att den döde måste bindas på magisk väg (till exempel med sax och psalmbok på bröstet), själaringning och sorg är några av de många områden som tas upp.

Därefter följer flera innehållsrika kapitel om traditioner kring likets behandling innan begravningen, bland annat om likklädsel, likvisning, likkammare och likvaka. Minnet av den döde, hur graven förbereds och hur den döde bärs ut tas också upp och slutligen förstås ritualer kring begravning och jordfästning.

Fattigbegravningar och de så kallade nesliga och/eller stillsamma begravningar (självspillare, odöpta barn och så vidare) får var sitt kapitel. Platser förknippade med döden behandlas också

i flera kapitel där kyrkogården, offerhögar och minnesstenar står i centrum.

Föreställningar kring människans själ och väsen som i vissa utsagor förknippas med mänskliga själar som blivit kvar på jorden (tomten, de underjordiska med flera) skildras i ett kapitel, men störst plats får förstås föreställningar kring gengångare, gästar och spöken. Föreställningar om hur man skyddar sig mot döda som går igen nämns på många ställen men tas även upp i ett eget kapitel som helt ägnas åt detta ämne. Användandet av till exempel dömmull och döben i folkmedicin och trolldom är tema för ett eget kapitel. Boken avslutas med hur de dödas själar föreställdes komma åter (genom till exempel namngivande av barn eller på särskilda dagar) och dagar då minnet av de döda hedrades.

Det är tydligt att texten till stor del är uppbyggd kring uppteckningarnas formuleringar och den är mestadels av redogörande karaktär. Författaren är nog med att löpande i texten ange vilka landskap de olika uppgifterna kommer ifrån. Ibland kan kanske detta berättarsätt upplevas som tungt men samtidigt är det, för nutida läsare, en av dess styrkor. Hagberg låter sitt empiriska material tala i texten, vilket gör att hon presenterar en gedigen inblick i folkminnessamlingarnas material om döden. Författaren har dessutom valt exempel med tydlig fingertoppskänsla för det dramatiska och för vad som väcker läsarens intresse.

Däremot problematiserar författaren inte i någon större utsträckning sitt material och utsätter det inte för en djupare kritisk analys. Detta var inte heller hennes syfte med verket. I sin inledning skriver Hagberg:

Många är de frågor som under behandlingen av detta ämne tränger sig fram. Att här försöka besvara dem alla har dock inte varit författarens mening, utan avsikten har varit att genom tillvaratagandet och sammanställandet av ett snart försvinnande material, samlat från olika delar av landet, hjälpa till att lägga en grundval för kommande forskning.

I sitt förord placerar Jonas Engman *När döden gästar* i en kulturhistorisk och vetenskapshistorisk kontext. Han konstaterar att Hagbergs tolkningar präglas av evolutionism, en teoretisk riktning som var populär i det sena 1800-talets

folklivsforskning, där man menade sig kunna hitta spår av tidigare samhällens seder och bruk i allmogekulturen. Vid tiden för Hagbergs forskning ifrågasattes dessa tankar vid universitetet och Engman funderar på om akademins vetenskapliga debatt kanske inte nått Nordiska museet, men konstaterar att:

Louise Hagberg utgav sig i vilket fall inte för att konkurrera vetenskapligt och gjorde därmed ett val som är lika förnuftigt som värt att respektera.

Formuleringen är i sammanhanget lite lustig. Varför var det förnuftigt av Hagberg att inte göra anspråk på vetenskaplighet? För att hon saknade akademisk utbildning? För att hon arbetade utifrån en ifrågasatt teori? För att hon var kvinna och bunden av tidens normer och förväntningar? Man kan ju undra hur frivilligt ett sådant val i praktiken var och i vilken mån Hagberg släpptes in i de diskussioner som fördes på universitetet. Hon uttryckte sig, som synes ovan, mycket blygsamt om sin forskargärning – ändå skrev hon ett verk som anses värt att tryckas på nytt nästan 80 år efter att den första upplagan nådde sina läsare.

Det är förstås på många sätt glädjande att en bok om folkminnen kommer i nytryck, främst kanske för att det speglar ett växande intresse för folkloristikens områden hos både akademiker och allmänhet (för några år sedan kom även Ella Odsteds klassiska verk *Varulven i svensk folktradition* ut på nytt).

Kanske är det just det faktum att Hagberg inte i någon större utsträckning var delaktig i samtidens vetenskapsteoretiska diskussioner, utan koncentrerade sig på det empiriska materialet, som gör hennes verk värdefullt för eftervärlden. I *När döden gästar* får läsaren en bild av det uppteckningsmaterial som gömmer sig bakom texten. Även om författarens tolkningar av materialet inte längre är hållbara väcker boken nyfikenhet och ger de läsare som önskar gå vidare inom ämnet en grund att stå på. Boken är mycket läsvärd, delvis som kulturhistoriskt dokument men framför allt för att den lyfter ett material som ger insikt i dåtidens föreställningsvärld och sätt att se på döden.

Tora Wall, Stockholm